

LA CASA NOSTRA – LA COSA NOSTRA?

„*Tu felix Austria nube...*” – kézfogó Firenze és Graz között a
*Pax Hispanica árnyékában (1608) – egy különlegesség a magyar
alkotmánytörténet szempontjából**

LIKTOR Zoltán Attila
mb. oktató (PPKE JÁK)

„Arra kértem őket, hogy az az összetartozás, amely Házunkban
eddig megvolt, továbbra is erősödjék, és soha ne gyengüljék”.
(Habsburg Mária császárné)

1. Két birodalom – egy Ház

Itáliában a festői Firenzében járva, a Piazza della Signoria sarkáról nyíló Uffizi Képtárban sétálva számos magyar vonatkozással (is) bíró műalkotásra figyelhetünk fel. Köztük van annak a Habsburg Mária Magdaléna főhercegnőnek, magyar- és cseh királyi hercegnőnek a hatalmas, egész alakos portréja, aki 1608-ban – spanyol közvetítésre – Cosimo de’ Medici, későbbi toszkán nagyherceghez ment feleségül. A Firenzében, azon év októberében megtartott menyegzőről Camillo Rinuccini tollából részletes korabeli beszámoló is készült *Descrizione delle feste fatte nelle reali nozze de’ serenissimi principi di Toscana d. Cosimo de’ Medici, e Maria Maddalena arciduchessa d’Austria* címmel.¹ Ez a Madrid „gyámkodása” mellett Graz és Firenze közt nyélbe ütött házasság azonban betekintést enged abba a viszonyba, amely a dinasztia *senior* (spanyol) és *junior* (osztrák) ága közötti domináns szerepet a 16–17. század során egyértelműen a spanyol-ág javára tükrözi vissza. Elmondható, hogy a

* Ez a tanulmány „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

¹ Camillo RINUCCINI: *Descrizione delle feste fatte nelle reali nozze de’ serenissimi principi di Toscana d. Cosimo de’ Medici, e Maria Maddalena arciduchessa d’Austria*. Firenze, 1608.

Habsburg-kutatás a nemzetközi térben az utóbbi évtizedekben virágkorát éli, ami a hazai történetírásnak is lendületet adott,² csak az alkotmány- és jogtörténetírás ezen időszakkal foglalkozó része mutat évtizedes, ha nem évszázados lemaradást. A Bécs és Madrid között a 16–17. században meglévő politikai-gazdasági-katonai-kulturális kapcsolatok utóbbi év(tized)ekben feltárt intenzitása indokoltá teszi, hogy e viszonyt – azon belül a Habsburg-magyar viszonyt is – alkotmány- és jogtörténeti megközelítésből is megvizsgáljuk, feltárjuk, újragondoljuk. A Habsburg főhercegnő és a Medici herceg közötti házasság – legjobb tudomásom szerint – eddig teljességgel elkerülte a hazai (jog)történetírás figyelmét. Annak ellenére is, hogy a legfontosabb források, így az előzetes diplomáciai érintkezések egy része, illetve a házassági szerződés a maga teljes egészében rendelkezésünkre állnak. Ráadásul utóbbi textus olyan magyar közjogi vonatkozású rendelkezést is tartalmaz, amely világosan kirajzolja azt a hitbizományi jellegű felfogást, amely a Habsburg-ház spanyol és osztrák ágának is sajátja volt, és amelyet – bár az nem volt összhangban a magyar joggal – a Magyar Királyságra is értelmeztek. A spanyol uralkodók használták a Magyarország, Horvátország, Dalmácia királya titulust, napolyi címereikben az Árpádok vörös-ezüst sávós szimbólumai rendre megjelentek.

2. „Egy hajó, két iránytű”? – Itália francia- és Habsburg-gyűrűben

A különböző itáliai államok a külpolitikájukat a 16-17. század során – ahogyan azt megelőzően és azt követően is – a reálpolitika logikája mentén alapvetően a félsziget környezetében meghatározó államok élén álló dinasztiákkal való viszony függvényében alakították. Így látványosan a Habsburg- és a Valois-, majd a Bourbon-házzal kerestek politikai együttműködést, rendre házassággal megerősítve azt. Az évtizedekig tartó itáliai háborúk (1494–1559) a félszigeten a spanyolok javára döntötték el a küzdelmet, aminek következtében fél Itália egészen a 18. század elejéig közvetlen spanyol

² A könyvtárnyi mennyiségű irodalomból csak néhány újabbat emelek ki itt, így elsősorban: José MARTÍNEZ MILLÁN – Rubén GONZALEZ CUERVA (ed.): *La Dinastía de los Austria – las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, Ediciones Polifemo, 2011.; KÖRPÁS Zoltán: *V. Károly és Magyarország (1526–1539)*. Budapest, Századvég, 2008.; MONOSTORI Tibor: *A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648)*. *Századok*, 143. évf., 2009/5. 1023–1062.; DOMINKOVITS Péter – KATONA Csaba (szerk.): *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*. Sopron–Budapest, MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára – MTA BTK TTI, 2014.; PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, MTA BTK TTI, 2015.; PÁLFFY Géza: *Szakítások és kiegyezések évszázada. A Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban. Történelmi Szemle*, LVII. évf., 2015/1. 51–66.; DOMINKOVITS Péter – KATONA Csaba – PÁLFFY Géza (szerk.): *Amikor Sopronra figyelt Európa – Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés*. Sopron–Budapest, MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára – MTA BTK TTI, 2020.

uralom alatt maradt, délen a Nápolyi Királyság,³ északon pedig a Milánói hercegség.⁴ A különböző itáliai fejedelemségek diplomáciája azonban továbbra is a francia, valamint a spanyol-birodalmi tengely közötti egyensúlyozásra törekedett. A francia douchin és Medici Katalin közötti kézfogót (1533) gyorsan követte Habsburg Károly római császár unokahúgának, Oldenburgi Krisztinának és Sforza milánói hercegnek a frigye⁵ (1534), illetve a császár házasságon kívül született lányának, Margitnak és Medici hercegnek a kézfogója (1536), majd annak nem sokkal későbbi meggyilkolását követően Farnese pármai herceggel kötött (1539) újabb házassága. Gyermeük, Farnese herceg később németalföldi kormányzó (1578–1592) lett, valamint tagja az Aranygyapjas rendnek (1585) is.⁶ A Habsburg dinasztiának nem csak a spanyol ága, de az osztrák is meglehetősen kiterjedt kapcsolatokkal bírt Itáliában, e tárgyban gazdag történeti – sokszor korabeli – irodalom áll rendelkezésre.⁷ A 16. század második felében Habsburg I. Ferdinánd császár gyermekei közül többen is meghatározó itáliai családok tagjaival léptek frigyre,⁸ Katalin főhercegnő Gonzaga herceggel (1549), Eleonóra főhercegnő⁹ szintén Gonzaga herceggel (1561), egyik leányuk, Anna Katalin később tiroli Habsburg Ferdi-

³ Rogelio PÉREZ-BUSTAMANTE: El gobierno de los Estados de Italia bajo los Austrias: Nápoles, Sicilia, Cerdeña y Milán (1517–1700) – La participación de la Nobleza Gastellana. *Cuadernos de Historia del Derecho*, 1994. 25–52.

⁴ José MARTINEZ MILLÁN – Antonio Álvarez-OSSORIO ALVARIÑO: La continuación de la pugna Habsburgo-Valois y las campañas contra el infiel. In: José MARTINEZ MILLÁN (ed.): *La corte de Carlos V*. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, Vol. 1 (2000) 159.: „La presencia de tropas del emperador en los principales presidios y la intervención de Carlos V en cuestiones diplomáticas del ducado tan relevantes como las nupcias del joven duque constituyeron un límite evidente para la actividad política de Francesco II quien falleció el 1 de noviembre de 1535 sin dejar sucesión masculina. El comandante del ejército imperial en Lombardía, Antonio de Leyva, se apresuró a proclamar la devolución del feudo al emperador Carlos V al considerar extinguida la rama principal de los Sforza. Pocas semanas después falleció en Florencia el principal pretendiente a la dignidad ducal, Gian Paolo Sforza, conde de Caravaggio e hijo ilegítimo de Ludovico el Moro. El castellano de Milán, el conde Massimiliano Stampa, cedió el castillo a las tropas imperiales el 15 de noviembre. La ciudad de Milán y el Senado reconocieron al emperador como duque de Milán y le prestaron juramento a principios de noviembre.”

⁵ MARTINEZ MILLÁN–Álvarez-OSSORIO ALVARIÑO (2000) i. m. 153.: „Con todo, la clave de la inquietud del rey francés era Milán y por ello Carlos se esforzó por unirlo para siempre a su patrimonio: en mayo de 1534 casó al Sforza con su sobrina Cristina de Dinamarca.”

⁶ José ELOY HORTAL MUÑOZ: *El manejo de los asuntos de Flandes (1585–1598)*. Tesis Doctoral. Madrid, 2004. A rend tagjainak listáját ld. Julian de PINEDO Y SALAZÁR: *Historia de la insigne orden del toyson de oro*. Madrid, 1787. 253.: „recibiendo en el fuerte de San Felipe, a vista de todo el ejército, el Collar del Toyson de mano del Conde Pedro Ernesto de Mansfeld, Caballero de esta insigne Orden el día 21 del propio mes, con asistencia del Tesorero Assonleville, del Grefier Le-Vasseur, y del Rey de Armas Borgoña.”

⁷ Jeroen DUINDAM: The Archduchy of Austria and the Kingdoms of Bohemia and Hungary: The Courts of the Austrian Habsburgs c. 1500–1750. In: John ADAMSON (ed.): *The Princely Courts of Europe: Ritual, Politics and Culture under the Ancien Régime 1500–1750*. London, Cassell & Co, 2000. 165–187.

⁸ Paula S. FICHTNER: *Ferdinand I of Austria: The Politics of Dynasticism in the Age of the Reformation*. New York, Columbia University Press, 1982.

⁹ Antonio POSSEVINO: *Vita et morte della serenissima Eleonora arciduchessa di Austria et duchessa de Mantova*. Mantua, 1594.

nánd főherceggel (1582), Borbála főhercegnő¹⁰ d'Este ferrarai herceggel (1565), Johanna főhercegnő¹¹ pedig egy Medici herceggel (1565) kötött házasságot. E politika mögött ezen itáliai fejedelmi családok részéről egyértelműen a Valois–Habsburg párharc alatti egyensúlyozás húzódott meg,¹² ezzel részletesen foglalkozott Sarah Bercusson doktori értekezésében.¹³ Savoya esetében is megfigyelhető ez a jelenség, a savoyai herceg, I. Károly Emánuel – akinek az anyja francia hercegnő volt, felesége viszont spanyol infánsnő – gyermekeinek kiházásításai a spanyol király tudtával történtek, lévén, hogy a (sajátos) spanyol trónöröklési rendben azok is benne voltak,¹⁴ leányai közül többen a Habsburgokkal közeli rokonságban álló Gonzaga és d'Este családokkal léptek frigyre,

¹⁰ Giovanni RICCI: Una principessa ‚tedesca‘ a Ferrara: Barbara d'Asburgo (1565–1572). In Barbara MARX – Tina MATARRESE – Paolo TROVATO (ed.): *Corti rinascimentali a confronto: letteratura, musica, istituzioni*. Florence, F. Cesati, 2003. 99–108.

¹¹ Domenico MELLINI: *Descrizione dell'entrata della Reina Giovanna d'Austria et dell'apparato, fatto in Firenze nella venuta, & per le nozze di S. Altezza et dell'illustrissimo S. Don Francesco de Medici, principe di Fiorenza, & di Siena*. Florence, 1566.; Maria Fubini LEUZZI: Un ‚Asburgo a Firenze fra etichetta e impegno politico: Giovanna d'Austria. In: Giulia CALVI – Riccardo SPINELLI (ed.): *Le donne Medici nel sistema europeo delle corti*. Florence, Polistampa, 2008. Vol I. 233–256.

¹² Sarah Jemima BERCUSSON: *Gift-giving, consumption and the female court in sixteenth-century Italy*. Doctoral Thesis. 2009. 44.: „The wedding celebrations highlight the importance of the Habsburg union for all three Italian families, but these marriages also represented a new strategic policy for the Medici and the Este. Up to this point, the Este dynasty had been mostly loyal to the French crown, but the disastrous marriage of Alfonso's father, Ercole II, with Renée de France had soured the family's relationship with both France and the Pope. [...] France, still recovering from the defeat suffered at the hands of the Spanish Habsburgs and disabled by the internal turmoil between Catholics and Protestants that would erupt in 1572 with the St. Bartholomew's Day Massacre, was no longer a useful ally. The Emperor could perhaps help to combat the Pope's ambitions, and the alliance might also serve to assuage Rome's anger over Renée, thanks to the active Catholicism of Barbara. The Emperor's favour was also sought in order to assert the Este family's high rank in Italy and to gain a powerful ally against the pro-Medici Pope in the increasingly bitter dispute over precedence. Marriage with a lady of royal blood, for Barbara had a claim, through her mother, to the title of Queen of Bohemia and Hungary, was an important coup for this small but ambitious duchy.”

¹³ BERCUSSON (2009) i. m. 40.: „The marriage negotiations for the Habsburg Archduchesses started in 1564 and continued right up to the end of 1565 when Barbara and Giovanna's respective weddings took place. Their dowries were set at 100,000 Rhenish florins each, half to be delivered in the year following the consummation of the marriage, and the rest a year after that; the same arrangement that had earlier been put in place for Eleonora. Each Archduchess was also accorded an annual provision, also set out in the contracts, pro libito suo uti; Giovanna was allocated the amount of 10,000 scudi, as was Barbara, while Eleonora was allocated 7,000 scudi.”

¹⁴ Bernardo J. GARCÍA GARCÍA: Felipe III y la pacificación de Italia. Cuestión de estado y asunto de familia. In: Bernardo J. GARCÍA GARCÍA – Davide MAFFI (ed.): *El Piamonte en Guerra (1613–1659) La frontera olvidada*. Fundación Carlos Ambreres, 2020. 25.: „No olvidemos que el soberano español debía expresar su consentimiento formal a cualquier negociación matrimonial que implicase a los hijos de su hermana la infanta Catalina Micaela, pues tenían derechos sucesorios en la Monarquía española en caso de que la rama primogénita no tuviese continuidad, y que además, estaba pendiente volver a consolidar la paz con Francia firmada en Vervins en 1598 con una doble alianza matrimonial hispano-francesa que fue planteada en la embajada extraordinaria de Pedro de Toledo en 1608 y cuyas negociaciones se impulsaron tras el asesinato de Enrique IV en la primavera de 1610.”

amely egyértelműen spanyol érdek mentén történt.¹⁵ Medici Ferdinánd toszkán nagyherceg Lotharingiai Krisztinát – Medici Katalin francia királyné unokáját – vette el (1589).¹⁶ Ez a „hintapolitika” folytatódott a 17. században is, Bourbon IV. Henrik francia király és Medici Mária házassága¹⁷ (1600) illetve a jelen dolgozatban tárgyalandó, Cosimo de’ Medici herceg és Habsburg Mária Magdaléna főhercegnő közötti kézfogó (1608) is ennek a világos bizonyítéka. A Habsburg-ház kiterjedt rokonsága a különböző itáliai fejedelmi családokkal egyben jelentős kihívást is jelentett a dinasztia itáliai pozícióinak fenntartása szempontjából, különösen ezeknek a fejedelemségeknek az egymással való folytonos rivalizálása miatt.¹⁸

3. A stájer ág Madrid és Bécs (Prága) árnyékában

Habsburg I. Ferdinánd császár (†1564) után három felé szakadt a dinasztia *junior* ága; a Miksa-(fő)ágra (†1621), a tirolai (†1595) és a stájer ágra. A családot az első kettő kihalta után – a devolúció szerint – a stájer ág vitte tovább. Utóbbi szerepe a századfordulóra jelentősen felértékelődött a dinasztikus nagypolitikában, különösen is, hogy a 17. század elejére a császári és a spanyol udvar között meglehetősen hűvössé vált a viszony. Amit tovább bonyolított a Rudolf császár (1576–1612) utáni utódlás elrendezetlen kérdése is, hiszen a spanyolbarát Ernő főherceg (†1595) halála után a „sorban” Mátyás főherceg következett, amit Madridban – annak évtizedekkel korábbi németalföldi „kalandja” miatt – nem néztek jó szemmel, nála még stájer Ferdinánd főherceget is előbbre tartották.¹⁹ Ennek látványos kifejezése volt, hogy Mátyás főherceg az Aranygyapjas

¹⁵ Pierpaolo MERLIN: I Savoia, l’Impero e la Spagna. La missione a Praga del conte di Luserna tra assolutismo sabauda, superiorità imperiale e interessi spagnoli (1604–1605). In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed.) i. m. Vol. 2., 1211–1244.

¹⁶ Kerrie-rue MICHAHELLES: A bequest to Christine of Lorraine from Catherine de’ Medici. A commentary on the inventory of movable property ‘acquired’ by testamentary donation, 1589. *Journal of the History of Collections*, Vol. 30., N. 3. (2018) 373–383.

¹⁷ Maria FUBINI LEUZZI: *Maria de’Medici. La costruzione di una regina*. https://www.academia.edu/33771161/Maria_de_Medici_La_costruzione_di_una_regina (2020. 11. 23.)

¹⁸ Liesbeth GEEVERS: La extensión de la dinastía de los Austrias españoles. El papel del parentesco Habsburgo en la rivalidad saboyano-medicea (1624–1634). In: GARCÍA GARCÍA–MAFFI (ed.) i. m. 177.: „Felipe IV veía a los Saboya como sus primos de sangre real, pues descendían de su tía Catalina; los Médicis los consideraban como uno de sus principales competidores en la escena italiana, ante quienes no estaban dispuestos a verse subordinados. Hablar sobre las casas de Saboya y de Toscana (o de los Médicis) en el siglo XVII, viene inevitablemente asociado con una rivalidad. Las dos casas se hallaban constantemente en conflicto por su preeminencia en Italia, por la precedencia diplomática en las cortes extranjeras y por la obtención de una corona regia. Los historiadores han analizado a fondo esta rivalidad. Autores como Franco Angiolini y Toby Osborne han esbozado como se desarrolló esta enconada rivalidad. Presentan estas cuestiones como asuntos que concernían principalmente a estas dos casas, mientras dejan a las cortes de Madrid, Roma y Viena como árbitros. Pero durante las primeras décadas del reinado de Felipe IV (r. 1621–1665), el monarca español se convirtió en algo más que un mero árbitro. La rama española de la casa de Austria se vio mucho más directamente implicada en esta rivalidad toscano-saboyana.”

¹⁹ Jan Paul NIEDERKORN: Die Politik Spaniens in der Frage der Nachfolge der Kaiser Rudolf II. und Matthias. In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed.) i. m. Vol. 2., 1263.: „Der logische Nachfolgekandidat

rendet II. Fülöptől a császár közvetítésével Prágában csak 1597-ben, a nálánál húsz évvel fiatalabb Ferdinánd főherceggel, illetve az Erdély átadása miatt éppen ott tartózkodó somlyai Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemmel egyidőben kapta meg, miközben bátyjai, Rudolf császár és Ernő főherceg valamint nagybátyja, Károly főherceg azt már jóval korábban (1585) megkapták.²⁰ Bár Madridban több „forgatókönyv” is létezett, a „favorit” egyértelműen Albert főherceg volt, akit nemcsak a Rudolf, de a Mátyás utáni utódlás kérdésénél is kijátszott a spanyol udvar, de stájer Ferdinánd jelöltségét is napirenden tartották.²¹ A konfliktust végül a Ferdinánd utódlását biztosító Oñate-egyezséggel (1617) sikerült feloldani.²² A stájer ággal egyébként nem csak Madrid, de Róma is szoros viszonyt ápol. A szigorú katolikus nevelést kapott, és az erőszakos el-

war damals sein Bruder Ernst, zu dem er seit den gemeinsamen Jugendjahren in Spanien ein gutes Verhältnis hatte und der sich als Statthalter in Österreich bewährt hatte; Ernsts Tod im Februar 1595 machte es notwendig, sich für ein anderes Mitglied des Hauses zu entscheiden. Obwohl der nächstälteste Mathias als Erbe in Österreich, Böhmen und Ungarn als der naheliegendste Kandidat betrachtet werden musste, war das Rennen zunächst völlig offen. Gerade Matthias, dem sein niederländisches Abenteuer 1578–81 in Spanien lange nicht verziehen wurde und den in den Orden vom Goldenen Vlies aufzunehmen Philipp II sich erst 1596 bereit fand, war der den Spaniern am wenigsten genehme Kandidat, der auch hinter Erzherzog Ferdinand von Innerösterreich gereiht wurde.”

²⁰ PINEDO Y SALAZÁR (1787) i. m. 246–250. „Recibió el Collar del Toyson de mano del Archiduque Ferdinando su tio en la Iglesia Metropolitana de Praga el día 2 de Junio de 1585”, „su tio, que le nombró por Caballero del Toyson, y lo recibió quando el antecedente.” „Recibió el Collar del Toyson de mano del Archiduque Ferdinando su hermano en la Iglesia Metropolitana de Praga el mismo día que lo admitió el Emperador Rodulfo”. Ibid. 262–263.: „Recibió el Collar del Toyson en la ciudad de Praga el día 19 de Junio de 1597 por mano de su hermano el Emperador Rodulfo II”, „Recibió el Emperador el Collar del Toyson por mano de Rodulfo II al mismo tiempo que el antecedente”; En el año de 1596 pasó a Praga a ofrecer al Emperador Rodulfo la Transilvania en cambio de los Ducados de Oppelen y de Ratibor en Silesia, que tuvo efecto. Estando con este motivo en Praga recibió por la mano del Emperador el Collar del Toyson el día 5 de Marzo de 1597.

²¹ NIEDERKORN (2011) i. m. 1270.: „Darüber, welcher Habsburger Rudolf auf dem Kaiserthron folgen sollte, war man am spanischen Hof keineswegs immer einer Meinung. Anfänglich war, wie erwähnt, Erzherzog Albrecht der eindeutige Favorit, und dieser ging nach seiner Übersiedlung nach Brüssel auch ernsthaft daran, sich die Krone zu sichern, was natürlich seine Beziehungen zu Rudolf nicht förderte. Wie das Protokoll einer Beratung des Staatsrats aus dem Jahr 1606 zeigt, bestanden dort aber auch – von Philipp III. allerdings nicht geteilte – Vorbehalte gegen Albrecht, da befürchtet wurde, seine Erhebung würde die Rückkehr Flanderns an die spanische Krone gefährden. Hinsichtlich des dritten Kaiserbruders Maximilian wurde angenommen, er habe keine Aspirationen, der steirische Erzherzog Ferdinand, Philipps Schwager, galt hingegen als ernsthafter Kandidat und wurde auch von einigen Mitgliedern des Staatsrats favorisiert.”

²² Miguel LASSO DE LA VEGA Y LÓPEZ DE TEJADA: *La Embajada en Alemania del Conde de Oñate y la Elección de Fernando II Rey de Romanos*. Madrid, 1929. 12.: „Era éste jefe de la familia y sobrino carnal de aquél, y por tanto, más cercano pariente que Fernando de Styria, si bien éste representaba la línea agnaticia, aunque de grado más remoto, dentro de la descendencia de Fernando I”; Otto GLISS: *Der Oñate Vertrag*. Frankfurt am Main, 1934.; Magdalena S. SÁNCHEZ: A House Divided: Spain, Austria and the Bohemian and the Hungarian Successions. *Sixteenth Century Journal*, Vol. 25., Iss. 4. (1994) 887–903.; Jesús María Usunáriz Garayoa: El tratado de Oñate (1617) y sus consecuencias. In: Jesús María Usunáriz Garayoa (ed.): *España en Alemania: La Guerra de los Treinta Años en Crónicas y Relaciones de Sucesos*. New York, 2016. 21–48.

lenreformációt – belső-ausztriai uralkodóként már a kilencvenes évek óta²³ – gyakorló Ferdinándot a pápák is támogatták a császárságra.²⁴

A századfordulóra tehát a dinasztikus politikában a stájer főhercegnők játszottak (szinte) kizárólag szerepet, stájer Károly (†1590) főherceg leányai közül Anna főhercegnő III. Zsigmond lengyel–litván uralkodóval (1592), Mária Krisztierna főhercegnő somlyai Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemmel²⁵ (1595), Margit főhercegnő III. Fülöp spanyol és portugál királlyal²⁶ (1599), illetve Konstancia főhercegnő – nővére, Anna lengyel királyné halála után – ugyancsak III. Zsigmond lengyel–litván uralkodóval (1605) kötött házasságot.²⁷ II. Fülöp rendkívül agresszív, expanzív, nyíltan intervencionista külpolitikáját a trónváltozással alapvetően új koncepció, a – király

²³ Ferdinánd csak 18. életévét követően vette át apja örökségének irányítását, addig unokatestvérei, Ernő, majd Miksa főhercegek vitték a gyámkormányt, ld. Vanja KOČEVAR: Ferdinand II. vom innerösterreichischen Landesfürsten zum Kaiser des Heiligen Römischen Reiches. *De musica disserenda*, 2017., XIII/1–2. 24. „Als Ferdinand am 9. Juli 1596 sein achtzehntes Lebensjahr, und damit, wie Karls Testament bestimmte, die Volljährigkeit erreichte, brach die Zeit für seine endgültige Übernahme der landesfürstlichen Herrschaft in Innerösterreich an. Aus diesem Grund schrieb der Kaiser im Herbst 1596 die Huldigungslandtage der innerösterreichischen Länder aus, alle Vormunde ernannten ihre Kommissäre, Maximilian trat aber als Gubernator zurück.”

²⁴ KOČEVAR i. m. (2017) 21.: „Die Kinder der innerösterreichischen Habsburger wurden streng katholisch erzogen. Dafür sorgte insbesondere Erzherzogin Maria, die ihren Kindern mit Strenge die katholische Frömmigkeit beibrachte.” José MARTÍNEZ MILLÁN – Esther JIMÉNEZ PABLO: La Casa de Austria: Una justificación político-religiosa (Siglos XVI–XVII). In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed.) i. m. Vol. 1., 36.: „El archiduque Fernando era la persona idónea para convertirse en el nuevo emperador, dada su procedencia de la rama estiria, que siempre se había mostrado fiel a los intereses políticos y espirituales de Roma, de modo que, desde un principio, Fernando encontró apoyo en los Pontífices para proclamarse emperador.”

²⁵ LIKTOR Zoltán Attila: A Báthory-Habsburg kettős „kézfogó” (1595) Szövetség Erdély és a császár – kézfogó Graz és Gyulafehérvár között. A spanyol kapcsolat jelentősége a magyar alkotmánytörténet felől nézve. *XXI. PEME–PhD (Online) Konferencia*. Budapest, PEME, 2021. 49–58.

²⁶ Johann RAINER: Tú, Austria feliz, cásate. La boda de Margarita princesa de Austria Interior, con el rey Felipe III de España. 1598/99. *Investigaciones históricas*, Vol. 25. (2005) 31–54.

²⁷ Ryszard SKOWRON: Los aliados de las esperanzas fallidas. La Casa de Austria y los Vasa de Polonia (1598–1648). In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed.) i. m. Vol. 2., 1000.: „El Vasa, a pesar de haber sido propuesto al trono por el partido antihabsburgo y tener que luchar por la corona con Maximiliano, aspiró desde el comienzo de su gobierno a un acercamiento con la Casa de Austria [...] El instrumento básico en la realización de la política de colaboración y alianza con la Casa de Austria fueron para los Vasa los matrimonios. Estos vínculos matrimoniales eran importantes no solo por motivos políticos sino también de prestigio, porque los Vasa eran una joven dinastía y carecían de una posición fuerte en Europa. La política de matrimonios con los Habsburgo iniciada por Segismundo III fue continuada por su hijo Ladislao. En mayo de 1592 el rey polaco contrajo matrimonio con Ana de Austria, hija de Carlos II de Estiria; y en 1605 con su hermana, Constanza de Austria. Ambas esposas eran primas hermanas de los emperadores Rodolfo II y Matías así como de los archiduques Ernesto y Maximiliano. Eran hermanas carnales del que después fuera emperador Fernando II así como de Margarita, esposa del rey Felipe III.”

kegyencének, Lerma hercegnek²⁸ nevével fémjelzett – *Pax Hispanica* váltotta fel.²⁹ Ezt világosan bizonyítja az a tendencia, amelynek keretében a Habsburgok sorra békét kötnek korábbi ellenségeikkel, így a franciákkal, a lengyelekkel (1598), az angolokkal (1604), majd végül a hollandokkal (1609),³⁰ mivel a spanyol örökség épségben tartásáért megfeszített, költséges küzdelmet volt kénytelen folytatni az udvar.³¹ A tizenöt éves háború során II. Fülöp jelentős összegekkel segítette az osztrák rokonságot is, amit az új vezetés – részben a súlyos pénzügyi nehézségek, részben pedig a külpolitikai irányváltás/hangsúlyeltolódás miatt – már nem akart sokáig folytatni,³² így a Fényes Porta és a császár között hamarosan megkötött (1606) a magyarországi Habsburg–török háborút lezáró zsitvatoroki béke.³³ Az új király kegyencének, Lerma hercegnek a külpolitikai koncepciója alapvetően a franciákhoz való közeledésre és az osztrák rokonságtól

²⁸ Alfredo Alvar EZQUERRA: *El Duque de Lerma: corrupción y desmoralización en la España del siglo XVII*. La Esfera de los Libros, 2010.

²⁹ Bernardo José GARCIA: *La Pax Hispanica. Política exterior del duque de Lerma*. Leuven University Press, 1996.

³⁰ USUNÁRIZ (2011) i. m. 1282.: „Era necesario mantener la paz con Francia, pues podía revolver la situación en Flandes, en Italia y en la misma península. Procurar atraer a los rebeldes de los Países Bajos. Y, finalmente, negaba la posibilidad de hacer la paz con Inglaterra “porque esta corona está ofendida de aquella mujer cismática, y contraria de todo punto a nuestra religión.”

³¹ Eduardo Ruiz de Burgos MORENO: *La difícil herencia. Las batallas de Felipe III en defensa del legado paterno (1599–1608)*. Madrid, Edaf, 2012. 448. „La coyuntura financiera obliga al pacifismo de la política internacional española para no provocar rupturas ni tensiones bélicas que ahonden más en sus dificultades económicas, lo que en general coincide con la situación de las principales potencias europeas. A esa España de transición de un imperio en el que no se pone el sol, llegan las primeras sombras.”

³² GARCIA (1996) i. m. 28.: „La diplomacia debía evitar el estallido de nuevas crisis bélicas, aislando los conflictos, aportando soluciones negociadas, recurriendo a demostraciones de fuerza – simuladas y reales – o ganando tiempo para mejorar la disponibilidad de recursos militares y financieros.”

³³ Karl NEHRING: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605–1609). *Századok*, 120. évf. (1986) 3–49.; Gustav RAYERLE: The Compromise at Zsitvatorok. *Archivum Ottomanicum*, Vol. 6. (1980) 5–53.; a háború európai összefüggéseiről, az eltérő és ütköző angol–francia–spanyol érdekeltségekről kiváló tanulmányt írt újabban Evrim TÜRKÇELİK: El Imperio Otomano y la política de alianzas: las relaciones franco-otomanas en el tránsito del siglo XVI al XVII. *Hispania*, Vol. LXXV. (2015) 50.: „A diferencia de la política francesa, la reina de Inglaterra no estaba interesada en la continuación de la guerra turco-imperial, por lo que ofreció su mediación para la paz en Centroeuropa con la perspectiva de que el Sultán concentraría sus esfuerzos contra España en el Mediterráneo. Aunque una armada otomana sin las restricciones de una guerra terrestre podría ser beneficiosa para sus intereses, Enrique IV mantenía una oposición firme a esta paz por varios motivos: el Emperador podría convertirse en una amenaza al ayudar a su tío Felipe II; la Monarquía hispana podría ser incluida en la paz concertada entre el Sultán y el Emperador; o simplemente por su oposición tradicional a la Casa de Austria.”

való távolodásra épült,³⁴ bár a spanyol udvarban ezt úgy az „ellenzék”,³⁵ mint Mária császárné, Margit királyné és Margit főhercegnő is fékezni próbálta.³⁶ A fegyveres konfliktusba torkollott lengyel–litván „örökösödésben”³⁷ is alulmaradó Habsburgokkal azonban a Vasa-ház is rendezni kívánta kapcsolatát, amire Madrid – a *Pax Hispanica* égisze alatt – hajlandónak mutatkozott, még az Aranygyapjas rendet is megadták (1601) Zsigmond királynak, majd később Ulászló hercegnek (1615) is.³⁸ Egyértelműen ebbe a külpolitikai irányba illik bele Itália is, ahol a birodalmi hűberek némelyikének megüresedése, örökösödési problémák, illetve a különböző államok közötti konfliktusok a spanyol hegemoniát is érzékenyen érinthették a félszigeten, ami a francia befolyás

³⁴ Frédérique SICARD: Política en religión y religión en política: El caso de sor Margarita de la Cruz, archiduquesa de Austria In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed.) i. m. Vol. 1., 636.: „Parte de la política exterior del duque de Lerma no convenía a la familia Habsburgo de Viena: para que el país se recuperara de sus dificultades financieras, el valido quería reducir drásticamente el envío de dinero a Viena y procurar la paz con Inglaterra, Francia y los Países Bajos, avanzando la idea de que las necesidades de los reinos españoles eran diferentes de las de la casa de Austria, con lo cual convenía tratar las primeras prioritariamente.”

³⁵ GARCÍA (2020) i. m. 22.: „La paz con Inglaterra (1604) y, sobre todo, la Tregua de los Doce Años (1609) con las Provincias Unidas habían generado fuertes grupos de oposición dentro y fuera de la corte española, que acentuaron desde entonces su celo reputacionista exigiendo una acción exterior más ofensiva y decidida en el uso de la fuerza para afrontar crisis políticas y cuestiones de seguridad posteriores. Las reformas de la estructura militar y la limitación de los recursos financieros de la corona podían comprometer su capacidad de respuesta y debilitar este instrumento esencial en el prestigio internacional de una Monarquía que cimentaba buena parte de su influencia exterior o su cohesión interna en el poder y tradición de sus fuerzas armadas.”

³⁶ Rubén GONZÁLEZ CUERVA: Cruzada y dinastía: Las mujeres de la Casa de Austria ante la larga guerra de Hungría. In: José Martínez Millán – María Paula Marçal Lourenço (ed.): *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV–XIX)*. Madrid, Polifemo, 2009., Vol. 2., 1162.: „El duque de Lerma, por obvios motivos, temía el ascenso de la influencia de la emperatriz María sobre el rey, entre otras cosas por su presión para que Felipe se comprometiera más decididamente en la guerra contra los turcos. Alejarlo de su enérgica abuela fue una de las causas para trasladar la corte hispana de Madrid a Valladolid, como reconocieron los contemporáneos: molto più per allontanare il re dell'imperatrice, che sola temeva egli che potesse, con la libertà che tiene di parlar col re, nuocere alla tanta eminenza della sua fortuna avendone massimamente Sua Maestà cesarea cominciato a dare alcun indizio con qualche offizio fatto col re in questo proposito. María y Khevenhüller recibieron la medida como un ataque directo, y en señal de protesta el embajador imperial no se desplazó de Madrid y permaneció en la Villa hasta su muerte en 1606, como servidor de la emperatriz y acudiendo a Valladolid únicamente en ocasiones puntuales para negociar asuntos importantes.”

³⁷ Matylda URJASZ-RACZKO: La estrategia diplomática de Felipe II frente a la Tercera Elección Libre en La República Polaco-Lituana, 1586–1589. Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI. *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 36. (2014) 213–232.; Javier Hipólito VILLANUEVA: El trono de Polonia en disputa: el papel del archiduque Ernesto de Habsburgo, 1587–1592. *Tiempos Modernos*, Vol. 37., N. 2. (2018) 123–147.

³⁸ SKOWRON (2011) i. m. 1004.: „Al año siguiente llegó a Polonia, con numerosa comitiva, el legado español conde Lamoral de Ligne, caballero de la Orden desde 1599 y el rey de armas François Damant. La ceremonia de entrega del Toisón de Oro al rey tuvo lugar el 25 de febrero de 1601 en la catedral de San Juan de Varsovia”, „El collar del Toisón de Oro lo recibiría igualmente el príncipe Ladislao Vasa en 1615.”

erősödését vonhatta volna maga után, és amit a spanyol udvar nem tűrhetett el.³⁹ Az 1610-es években be is következett a törés, Itália északi részén komoly fegyveres konfliktus keletkezett egy örökösödési válság következtében,⁴⁰ nem véletlen, hogy a már fentebb említett Oñate-egyezség Itáliában bizonyos – stratégiaileg fontos – birodalmi hűbérek tekintetében a spanyol király beiktatását kötötte ki, bár arra csak később került sor.⁴¹ Az itáliai Habsburg (spanyol) pozíciók fenntartását kívánta szolgálni tehát a(z újabb) Habsburg–Medici kézfogó is. Azt, hogy itt egyértelműen spanyol érdekeltségről volt szó, világosan bizonyítja, hogy még a tárgyalásokat sem Rudolf császár, mint a *junior* ág feje és a főhercegnő (egyik) gyámja, hanem maga a spanyol király vezette. Már 1605-ben megindultak az érintkezések a toszkán nagyherceg és a császár között Cosimo herceg és Mária Magdaléna főhercegnő közötti lehetséges kézfogó kapcsán. A leendő menyasszony kiválasztása tudatos volt, egyértelműen a stájer ágat részesítették előnyben, a politikai haszonnal nem bíró (tiroli) Anna főhercegnőt majd Mátyás főherceg veszi el csak évekkel később. Azt követően, hogy a császár hajlott az egyezsége, megtárgyalta azt a spanyol Államtanács is.⁴² Az egyeztetések eredményeként Ferdinánd nagyherceg, Ferdinánd főherceg, valamint az anyja, Mária főherceggasszony⁴³ felhatalmazást adtak III. Fülöp spanyol királynak, hogy folytassa le a házassági szerződés feltételeinek tárgyalását és üsse nyélbe az egyezséget.⁴⁴ A toszkán nagyherceg kifeje-

³⁹ GARCIA (1996) i. m. 74.: „La política de pacificación que desarrolló Felipe III a lo largo de los diez primeros años de su reinado respecto a los conflictos que mantenía la Monarquía Hispánica con Francia, Inglaterra y las Provincias Unidas, coincide con dos importantes conflictos en el complejo tablero italiano, la crisis franco-saboyana por la posesión del Marquesado de Saluzzo y la disputa entre el Papado y la República de Venecia, a los que se añaden los problemas suscitados por la intervención española en los feudos imperiales del Finale, Correggio y Piombino para reafirmar su influencia sobre los principados y repúblicas del Norte de Italia. Ante el desafío que cada una de estas crisis políticas planteaba para la conservación de la hegemonía española en el modelo de quietud de Italia formulado desde el Emperador Carlos V y continuado con rigor por Felipe II, el nuevo Monarca Católico y sus principales hombres de gobierno en la Península italiana [...] que representaban una línea dura caracterizada por la defensa a ultranza de una política de hechos de reputación y seguridad, intervinieron con determinación para controlar diversos puntos estratégicos en la defensa de las posesiones españolas, en las comunicaciones de la Monarquía o en sus relaciones con otros príncipes italianos, tratando de evitar la penetración de cualquier influencia francesa sobre la Península.”

⁴⁰ Bernardo J. GARCÍA GARCÍA – Davide MAFFI (ed.): *El Piemonte en Guerra (1613–1659) La frontera olvidada*. Fundación Carlos Ambreres, 2020.

⁴¹ USUNÁRIZ (2011) i. m. 1282., 1278.: „Solo años más tarde se produciría la cesión imperial del marquesado de Finale (1619) y del Piombino (1621).”

⁴² Archivo General de Simancas, EST, LEG, 1433, 141: Parecer del Consejo de Estado sobre el matrimonio entre Cosme de Medici, hijo de Fernando de Medici, Gran Duque de Toscana, con la hermana de la reina de España, María Magdalena de Austria. „el Gran Duque de Toscana respondió bien a la propuesta que le hizo el agente que tiene en Praga, de la intención del emperador”.

⁴³ Katrin KELLER: *Erzherzogin Maria von Innerösterreich (1551–1608): Zwischen Habsburg und Wittelsbach*. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 2012.

⁴⁴ Antonio MARÍN – Diego Miguel de PERALTA – Juan de ZUNIGA (coord.): *Colección de los Tratados de Paz, Alianza, Neutralidad, Garantía, Protección, Tréuga, Mediación, Acesión, Reglamento de Límites, Comercio Navegación, etc. hechos por los Pueblos, Reyes, y Príncipes de España*. Madrid, 1751. A sorozatot 1727–1756 közötti években jelentették meg, a cím ugyanaz, csak a kiadás évszáma változik [a továbbiakban: CDTDP]. Reynado de Phelipe III. Parte I. (1740) 424.: „La serenissima Archiduquesa

zetten kérte is a spanyol királyt, hogy vesse latba befolyását annak érdekében, hogy ténylegesen is létrejöjjön a házasság Cosimo és Mária Magdaléna között.⁴⁵ A toszkán nagyhercegi pár ekkor már hosszú évek óta bensőséges levelezést folytatott a legbefolyásosabb spanyol arisztokrata családok (Alba, Lerma) különböző tagjaival.⁴⁶ A frigy a Medicieknek is alapvető stratégiai érdekük volt, Ferdinánd nagyherceg Madridba írott levelében fel is idézte, hogy korábban mind Károly császár, mind pedig II. Fülöp király is igen jó viszonyt ápoltak a Medici-házzal, és ezt ő a továbbiakban is csak erősíteni szándékozik.⁴⁷ Azt, hogy az ügy elintézése Fülöp spanyol királyra bízott, nyilvánvalóan betudható tehát annak, hogy fél Itália közvetlen spanyol uralom alatt állott. Talán nem véletlen, hogy Ferdinánd főherceg és Mária főhercegasszony – aki korábban ugyancsak intenzív levelezést folytatott a spanyol udvarral⁴⁸ – Fülöpnek adott felhatalmazásukban (1607) a spanyol mellett nápolyi királyi címét („*Rey, de las Españas, y de las dos Sicilias*”) emelik csak ki.⁴⁹ Fülöp elfogadta a felkérést,⁵⁰ és a maga részéről Infantado hercegét jelölte ki a tárgyalások vezetésére.

Maria mi madre, y Señora, y io dimos nuestro poder cumplido alla Magestad del Rey Don Phelippe mi Señor, y hermano, para que en nuestro nombre, dispusiese, y ordenase el contrato matrimonial, en la forma, y manera, que mejor le pareciese, y haviendo assi mismo el Serenissimmo Don Fernando Gran Duque de Toscana, dado su poder cumplido a su Embaxador, cerca della Magestad Catholica, para tratar, y concluir el dicho contrato matrimonial.”

⁴⁵ CDTDP (1740) i. m. 425.: „supplicaua a su Magestad por mayor honra, y prouecho de su casa, y por la proteccion, que della tiene, interpusiesse su Real autoridad, para que se tratasse, y efectuasse matrimonio entre el dicho Señor Principe Don Cosme su hijo primogenito, y la Señora Archiduquesa de Austria Maria Madalena.”

⁴⁶ Alejandra FRANGANILLO ÁLVAREZ: La relación epistolar entre la Gran Duquesa Cristina de Lorena y algunas nobles españolas durante las décadas de 1590 y 1620. Arenal. *Revista de Historia de las Mujeres*, Vol. 20., N. 2. (2013) 378–79.: „Dentro del fondo Mediceo del Archivio di Stato di Firenze se conservan las cartas que estas nobles enviaron a Cristina de Lorena desde la década de 1590 hasta la de 1620. Entre ellas se encuentran doña Catalina de Toledo, III duquesa de Alba de Liste; la duquesa de Alba; la marquesa de Mortara, la duquesa de Uceda o la religiosa Aldonza de Ochoa y Castro. [...] En estos años, los Médici mantuvieron una fluida correspondencia ligada al envío de presentes con el círculo cortesano más próximo al valido de Felipe III, el duque de Lerma. En este intercambio desarrollaron un papel clave las mujeres: Magdalena de Guzmán, marquesa del Valle, y la esposa del duque de Lerma, Catalina de la Cerda.”

⁴⁷ CDTDP (1740) i. m. 427.: „Continuando los intentos, y, medios con que los Señores Emperador Carlos Quinto, y Phelippe II su abuelo, y padre de feliz recordacion, honrraron, y ampararon la casa, proteccion, y persona del dicho Señor Gran Duque y hallando ser iusto, que se renouasse, y estrechasse mas el deudo, y amistad, que entre las casas de los dichos Señores contrayentes a hauido en otro tiempo.”

⁴⁸ Katrin KELLER: The Archduchess, the Queen, a Jesuit and a Carinthian Nobleman. The Correspondence of Mary of Styria (1551–1608) with the Spanish Court. In: Bernardo José GARCÍA GARCÍA – Katrin KELLER – Andrea SOMMER-MATHIS (coord.): *De puño y letracartas personales en las redes dinásticas de la Casa de Austria*. Iberoamericana, 2019. 147–171.

⁴⁹ CDTDP (1740) i. m. 429. „por esta causa amablemente nos aya escrito el Serenissimo y potentissimo Principe Don Phelippe Rey, de las Españas, y de las dos Sicilias”.

⁵⁰ CDTDP (1740) i. m. 431.: „doy mi palabra Real de guardar, y cumplir lo contenido en la dicha capitulacion.”

4. A házassági szerződés pontjai

A tizenhárom cikkelyből álló kontraktust – a jó egy évig tartó alkudozások eredményeképp – csak 1608 nyarán öntötték végleges formába. Elsőként is – bár anélkül, hogy összegét meghatározták volna – kikötötték, hogy Ferdinánd főherceg méltó és szokásos mértékű hozományt adjon a főhercegnőnek, úgy, mint többi testvérének is adott korábban, különösen Konstancia lengyel királynénak,⁵¹ amivel nyilvánvalóan a Medici-ház rangját, méltóságát akarták hangsúlyozni. Ehhez járult hozzá Fülöp spanyol király kétszázezer dukáttal, mint annak idején Károly császár Mária infánsnőnek, vagy II. Fülöp király hűgának, Katalin infánsnőnek adott.⁵² Csakhogy azok a saját leányuk hozományát fizették, itt pedig a sógornőjének adandó pénzről volt szó, amely ugyancsak a kiemelt spanyol érdekről árulkodik. A spanyol király kötelezettséget vállalt továbbá arra is, hogy azt a háromszázezer dukát summát, amivel még az apja, II. Fülöp maradt adója a toszkán nagyhercegnek, a nyugat-indiai flották⁵³ hozamából ő részletekben – százezer dukátjával – kifizeti a következő három év alatt,⁵⁴ amiért cserében viszont elvárja, hogy annak öt százalékát a fiatal pár kapja meg az udvartartásra.⁵⁵ Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Madrid ebben a finanszírozási formában segítette például a magyarországi tizenöt éves háborúban (1591–1606) a császárt is.⁵⁶ E nagyvonalú spanyol kötelezettségvállalás azért is érdekes, mivel a spanyol király éppen az előző évben (1607) jelentett államcsődöt, függesztette fel a kifizetéseket, és strukturálta

⁵¹ CDTDP (1740) i. m. 432.: „Que dicho Señor Archiduque Ferdinando dara a la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena su hermana, por las iustas causas, que concurren en este caso, de los Señores contrayentes, y cargas matrimoniales, y conseruacion de su Estado decoro, lustre, y grandeza, que les es deuido el mismo dote, que dio a las demas Señoras sus hermanas, que han sido casadas, y particularmente el que se señalo a la Señora Constanza Reyna de Polonia.”

⁵² CDTDP (1740) i. m. 432.: „Que la Magestad Catholica del Rey nuestro Señor a titulo di dote, y por aumento de dote, hace gracia de dar, y dara a la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena docientos mil Ducados Castellanos, situados en buena, y segura renta en el Reyno de Napoles”, „segun, y como se situaron las dotes de la Magestad Cesarea de la Señora Emperatriz Maria Abuela de su Magestad y de la Señora Infanta doña Cathalina, su hermana.”

⁵³ Esteban MIRA CABALLOS: *El sistema naval del Imperio Español. Armadas, flotas y galeones en el siglo XVI*. Punto de Vista Editores, 2015.

⁵⁴ CDTDP (1740) i. m. 432.: „Que su Magestad en contemplacion deste dicho matrimonio, y por las causas referidas, pagara, y mandara se pague al dicho Señor Gran Duque Una diuda de Trecentos Mil escudos, que le quedo debiendo la Magestad Catholica del Rey Don Phelippe segundo de gloriosa recordacion su Señor, y padre.”

⁵⁵ CDTDP (1740) i. m. 433.: „que por lo menos sea de Cinco por ciento, de la qual han de gozar los dichos Señores contrayentes Principe de Toscana, y Archiduquesa Maria Madalena, para ayuda de sus gastos matrimoniales, casa, y Estado.”

⁵⁶ MONOSTORI Tibor: *Adatok az amerikai nemesfémek európai importja és a török elleni küzdelem finanszírozása közötti összefüggésekre a tizenöt éves háború időszakában (1591–1606)*. Budapest, Doktórاندuszok Országos Szövetsége, 2009. 108.: „II. Fülöp spanyol király (1556–1598) 400 ezer dukátot, utódja, III. Fülöp (1598–1621) 1 millió 200 ezer escudót bocsátott II. Rudolf császár (1576–1612) rendelkezésére. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem, a császár egyik legfontosabb szövetségese 1596-ban 80 ezer dukátot kapott. VIII. Kelemen pápa segélyéhez Spanyolország 200 ezer escudóval járult hozzá. Ferdinánd főherceg is kapott pontosan meg nem határozható összegeket.”

újra az adósságot, miközben a pénzügyi kormányzat a következő évekre is tetemes (4 millió 300 ezer dukát) „költségvetési” hiánnyal számolt.⁵⁷

Rögzíti a szöveg, hogy arra az esetre, ha a házasság megszűnne, és a főhercegnő özvegyiségben maradna, akkor a nagyherceg azt a háromszázezer dukátot bocsássa rendelkezésére, amit élvezzen özvegyiségében, ha pedig gyermekek maradnak, akkor azok javára fordíttassék.⁵⁸ A főhercegnő halála esetére pedig, ha gyermekek maradnak, akkor azoké legyen teljes egészében.⁵⁹ Kikötik, hogy Mária Magdaléna főhercegnő özvegyiségében, vagy végrendeletében szabadon rendelkezhet a spanyol uralkodótól kapott kétszázezer dukát hozományával.⁶⁰ Arra az esetre, ha a főhercegnő gyermektelenül távozna az élők sorából, és erről a hozományáról nem (vég)rendelkezett volna, akkor az szállják vissza Ő Katolikus Felségére.⁶¹ Ha Cosimo herceg marad özvegyiségben, akkor azt a hozományt, amit Ferdinánd főherceg ad, és az Mária Magdalénáról

⁵⁷ Carlos Javier DE CARLOS MORALES: *El precio del dinero dinástico: endeudamiento y crisis financieras en la España de los Austrias, 1557–1647*. Vol I. Madrid, Banco de España, Estudios de Historia Económica N.º 71, 2016. 150.: „La primera relación contenía los efectos disponibles para negociar las provisiones anuales exteriores e interiores. Para 1607 había 757.418 ducados y 155 maravedíes, cuando las provisiones y gastos llegaban a 4.475.896 escudos y ducados; para 1608, se preveían unos ingresos netos de 2.503.155 dcs y 155 mrs, y los egresos montaban 2.875.363 dcs; para 1609, había desembarazados 2.605.117 dcs y 136 mrs, y los gastos supondrían 2.875.363 dcs. En total, pues, el déficit previsto para el trienio suponía casi 4.360.000 ducados que, unidos a gastos imprevistos, habría que financiar. Y esto sin consideran la deuda acumulada a corto plazo.” A második kötetben teljes terjedelemben közli az elsődleges forrásokat is.

⁵⁸ *CDTDP* (1740) i. m. 433.: „Y en caso, que succeda dissolverse el dicho matrimonio, entre los dichos Señores Principe de Toscana, y Archiduquesa, quedando Viuda la dicha Señora Archiduquesa, [...] el dicho Señor Gran Duque, se a de obligar, y quedar obligado a dar, y que se den los redditos de los dichos Trecientos mil escudos a la dicha Señora Archiduquesa por todos los dias de su Vida mientras uiuiere Vida viudal”, „si del dicho matrimonio entre los dichos Señores principe di Toscana, y Archiduquesa Maria Madalena quedaren hijos, Los dichos trecientos mil Escudos, y redditos dellos, y su Capital empleo, y situacion an de seruir , y conuertirse en Utilidad y prouecho de los dichos Señores hijos del dicho matrimonio.”

⁵⁹ *CDTDP* (1740) i. m. 434.: „Y en caso, que al tiempo de la muerte de la dicha Señora Archiduquesa, queden hijos deste matrimonio. El capital redditos, y situacion de los dichos trecientos mil Escudos, ha de pertenezar a los dichos Señores sus hijos.”

⁶⁰ *CDTDP* (1740) i. m. 434.: „Que la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena Esposa futura, que ha de ser del dicho Señor Principe de Toscana, enviudando de este matrimonio, o en muerte por su testamento, o Ultima Voluntad, o contracto entre Viuos, ha de poder disponer de los dichos Docientos mil Ducados que su Magestad le da de dote, y de la situacion, que por ellos se le huuiere hecho, como de bienes propios suyos, Conforme le es permitido por el derecho comun.”

⁶¹ *CDTDP* (1740) i. m. 434.: „Que en caso, que la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena, muera ab intestato, y sin dexar prole, y non aya dispuesto de los dichos Docientos mil Ducados en Vida, o en muerte. En este dicho caso, Los dichos Docientos mil Ducados han de boluer, y pertenecer a la Magestad Real del Rey nueftró Señor, y a su corona, sin que los herederos ab intestato de la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena, que no fea de la dicha prole, puedan pretender ningun derecho a ellos, ni el dicho Señor Principe, como marido, que ha de fer de la dicha Señora Archiduquesa, ni por otra qualquier causa, que sea, o ser pueda que nazca de su persona, y no de la Voluntad, y disposicion de la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena.”

reászállana, nem tartja meg, hanem lemond róla és visszaadja azt a főhercegnek.⁶² Csak zárójelben teszem hozzá, hogy ez a megoldás talán a korábbi gyakorlatot követ(het) te.⁶³ Azokkal a szokásos mértékű ékszerekkel, vagy ingóságokkal, amiket Ferdinánd nagyherceg vagy a hitvese (Lotharingiai Krisztina), vagy Cosimo herceg ad majd a főhercegnőnek nászajándékba, szabadon rendelkezhet, azt tőle nem követelhetik vissza.⁶⁴

5. A szerződés magyar vonatkozása

A kontraktus leghosszabb cikkelye *expressis verbis* összefüggést teremt a magyar trónbetöltés rendjével. A rendelkezés ugyan nem volt összhangban a magyar közjoggal, de beleillett abba a korábbi gyakorlatba, amely már azt megelőzően is bevett dolog volt az uralkodócsaládban, miszerint a főhercegnő lemond minden apai- és anyai vagyonról, illetve jogigényéről.⁶⁵ Kifejezetten is kiköttetik, hogy lemond a maga, és minden – e házasságból való – utóda nevében is a magyar és a cseh koronára való minden jogáról és igényéről.⁶⁶ A főhercegnőt – e tárgyban – ünnepélyes nyilatkozat kiadására

⁶² CDTDP (1740) i. m. 435.: „que sobreuiuiendo el marido a la muger, hereda la dote della, conforme a lo qual si succedieise despues de contraydo el dicho matrimonio la muerte de la dicha Señora Archiduquesa, quedando Viuo el dicho Señor Principe hauia de pertenecerle la Dote, que el dicho Señor Archiduque Don Ferdinando queda obligado a dar y a de dar a la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena su hermana” [...] „el dicho Señor Principe de Toscana se aparta, y a de apartar del dicho derecho de poder heredar la dicha Dote, que asi a de dar el dicho Señor Archiduque Don Ferdinando a la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena su hermana.”

⁶³ BERCUSSON (2009) i. m. 40.: „In return for the dowries, the Archduchesses renounced any claim to the Habsburg lands; however, as the dowry was administered and invested by their husbands, this left them entirely dependent upon their allowances, apart from what they might accrue by gifts or legacies.”

⁶⁴ CDTDP (1740) i. m. 435.: „Que por quanto, segun la grandeza de los dichos Señores contrayentes, y de la casa persona, y estado del dicho Señor Gran Duque se han de dar a la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena las joyas, y otras cosas preciosas, que se acostumbran a dar entre semejantes personas [...] desde luego los dichos Señores han de renunciar, y renuncian el dicho derecho para que ellos ni sus herederos, no se puedan aprouechar del, en manera alguna, y quede todo lo sussodicho, por propios bienes de la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena, y por tales sean tenidos hauidos, en beneficio suyo, y de sus herederos, y successores.”

⁶⁵ CDTDP (1740) i. m. 437.: „Que por quanto la dicha Señora Archiduquesa Maria Madalena demas, y allende del dicho dote, que le ha de dar el dicho Señor Archiduque Ferdinando, para en caso, que pudiese pretender otros algunos derechos por Via de legitima paterna, o materna, o a los Estados, feudos, Ducados, titulos o Reynos, que en qualquiera manera pudiesen pertenecer a la casa del dicho Señor Archiduque Ferdinando por persona, o como descendiente del dicho Señor Archiduque Carlos su padre se declara, que desde luego, y al tiempo, que se rattifique esta dicha Capitulacion, por el dicho Señor Archiduque Ferdinando hermano de la dicha Señora Archiduquesa.”

⁶⁶ CDTDP (1740) i. m. 437.: „La dicha Señora, con autoridad, y consentimiento de su Curador, o curadores, y en la forma, que mas legitima, y bastate sea a de renunciar todas las dichas pretensiones por escritura solemne, y expressa, con las clausulas, Vinculos, firmezas que sea necesario, assi respecto de la dicha succession, y legitima paterna, o materna, como a la succession, o esperanza, derecho, o pretension de poder succeder en los Reynos de Ungria y Bohemia, y de qualesquier dominios, feudos, o titulos tocantes a los Señores Archiduques de la Casa de Austria, y, a sus hijos, y herederos legitimos, y descendientes por linea de Varon.”

kötelezi a szerződés,⁶⁷ éppen úgy, mint az a korábbi gyakorlatban is történt. Mindez azért érdekes, mert a Magyar Királyság választási monarchia volt, nem pedig örökletes, ami e nyilatkozatból *implicite* következne, ezzel a kérdéssel már korábban magam is foglalkoztam.⁶⁸ Habsburg I. Ferdinánd király választás útján jutott a magyar trónra 1526-ban, hiszen a hazai szokásjog szerint „a fejedelmet is csak nemesek választják”.⁶⁹ 1547-ben az országgyűlésen csupán ezt iktatták törvénybe: „az ország rendei és kairai magukat nemcsak Ő felsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették”.⁷⁰ Az örökösök (*haeredes*) alatt a Werbőczy Tripartitumában egyértelműen megfogalmazott szöveg szerint csak a törvényes fiakat kellett érteni.⁷¹ Bár a nemzetközi történetírásban felmerült – többek között Gustav Turba is tévesen állította –, hogy a nőág is igényt tarthatott volna a trónra, Réz Mihály kiválóan emlékeztetett is ennek a tévedésnek a jelentőségére:

„Turba azt mondja, hogy a három nőágon kívül Magyarország még az I. Ferdinánd utódai számára is biztosította a trónöröklési jogát. Hiszen – mondja – 1547-ben a magyar rendek meghozták azt a törvényt, amely »kifejezetten és egész általánosságban I. Ferdinánd örökösének trónöröklési jogát ismerte el« [...] Ennek az okoskodásnak az alapja kettős tévedés. Először is Magyarországon az 1547: V. tc.-ben nem ismert el semmiféle örökösödési sorrendet magára nézve kötelezőnek. Amit megállapít, az: választással vegyes örökösödés. [...] Turba okoskodása abban is téves, hogy az 1547:V. szerinte Ferdinánd »utódai« számára biztosít jogokat. Ez a törvény világosan fiutódokra szól”.⁷²

Ez a téves felfogás azonban a mai napig tartja magát, számos helyen olvasható.⁷³ A magyar valósággal szembenállott tehát a spanyol „*mayorazgo-szemlélet*” – amely szerint az összes, a Ház jogára alatt álló ország maga is egy hatalmas családi hitbizomány – a szerződésnek ezen soraiból világosan visszaköszön. E felfogás szerint a férfiak és a nők is örökölhettek egy ágon és egy fokon belül, ugyan a férfi primátusával, de a képviselői elvvel, amely szerint a király leányától származó leányunoka is előbb örököl, mint

⁶⁷ CDTDP (1740) i. m. 437.: „ha de ser, y quedar obligado, a tener por firme, y aprobar, y ratificar esta dicha renunciacion, y desde luego, como si ratifiquen estos dichos Capítulos matrimoniales por las dichas partes, ha de quedar obligado a hazer la dicha ratificacion.”

⁶⁸ LIKTOR Zoltán Attila: A trónbetöltés rendje a Magyar Királyságban a XVI-XVII. században az Oñate-egyezség (1617) tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 2020/1. 163–192.

⁶⁹ WERBŐCZY István: Hármaskönyv. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici*. 1897. [a továbbiakban: *HK*.] I. 3. 7§. „Neque enim princeps, nisi per nobilis elegitur.”

⁷⁰ *CJH*. 1547. évi V. tc. 5§. „Nam cum sese ordines, et status regni, non solum majestati suae, sed etiam suorum haeredum imperio, et potestati, in omne tempus subdiderint.”

⁷¹ *HK*. I. 17. 1§. „approbata regni hujus consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi”.

⁷² Réz Mihály: *Közjogi Tanulmányok. A királyi ház törvényei. Az osztrák és a magyar Pragmatica Sanctio*. Budapest, Pallas, 1914. 157.

⁷³ Például Habsburg Borbála főhercegnőre utalva írja tévesen BERCUSSON (2009) i. m. 44.: „Barbara had a claim, through her mother, to the title of Queen of Bohemia and Hungary.”

a király öccse.⁷⁴ Ezen jogszemlélet mentén a dinasztia saját jogon („*por derecho propio*”) bírja az országot, amit családi örökségnek tekintettek („*reinos y países patrimoniales*”), önmagukat pedig természetes úrnak („*señor natural*”) tartották, valamint az ország tulajdonosaként („*propietario de los dichos Estados*”) értelmezték.

6. Összegzés

Ez a házasság – amely a Mediciek és a Habsburgok között kötött a 17. század elején – kiválóan beleillett abba a házasságsorozatba és házassági stratégiába, külpolitikai koncepcióba, amely mind az itáliai, mind pedig a Habsburg (spanyol) érdekek elsődleges célkitűzését szolgálta a térségben: az itáliaiaknak a béke, a spanyoloknak pedig a félsziget feletti hegemonia megtartását. Az első ceremóniát egyébként még azon év szeptemberében Grazban tartották meg, ahol – az örömanya, Mária Anna főhercegné azon év tavasszal történt halála miatt – még gyászruhában ült asztalhoz a násznép.⁷⁵ A második, immáron Firenzében, októberben tartott menyegzőről készült beszámoló szerint viszont már a szokásos, pompás ünnepségsorozat vette kezdetét. A főhercegnő – immár, mint toszkán nagyhercegné – a neki szánt politikai szerepet, a dinasztikus érdekek szolgálatát évtizedeken át vitte, amivel Alejandra Franganillo Álvarez foglalkozott legújabban.⁷⁶ Az egész tárgyalási sorozat, és maga a szerződés is mind azt támasztják alá, hogy a Habsburgok *senior* és *junior* ága politikailag és jogilag is szorosan egymásba fonódott. Azt az éles szétválást, miszerint itt két önálló, egymástól teljesen független spanyol és osztrák ágakról beszélhetnénk, önmagában cáfolja ez a kézfogó Firenze és Graz között. Továbbá bizonyítéka annak, hogy a Magyar Királyság az egész dinasztia identitásában, gondolkodásában benne volt.

⁷⁴ Andrae de PORTONARIIS: *Las Siete Partidas glosadas por el licenciado Gregorio Lopez*. Salamanca, 1555. Segunda Partida, Título XV, Ley II: „como quier que los padres, comunalmente, auian piedad de los otros hijos, non quisieron que el mayor ouiesse todo, mas que cada vno dellos ouiesse su parte. Pero con todo esto los omes sabios, e entendidos catando el pro comunal de todos, e conociendo que esta particion, non se podria hazer en los reynos que destruydos non fuessen, segun nuestro Señor Jesu Christo dixo que todo reyno partido sería estragado touieron por derecho que el señorío del reyno no lo ouiesse sino el hijo mayor despues dela muerte de su padre. E esto usaron en todas las tierras del mundo, quiere que el señorío ovieron por linaje; e mayormente en el España. E por escusar muchos males aca escieron: e podrian aun ser hechos pusieron que el señorío del reyno heredassen siempre aquellos, que viniessen por la lina derecha. E porende establecieron, que si hijo varon, y non ouiesse, la hija mayor heredasse el reyno. E aun mandaron que si el hijo mayor muriesse, ante que heredasse, si dejasse hijo o hija, que ouiesse de su muger legitima, que aquel, o aquella ouiesse, e non otro ninguno. Pero se todos estos fallestiesen deue heredar el reyno, el más propinco pariente, que ouiesse seyendo ome para ello; non auiedo hecho cosa, por que lo deuiesse perder.”

⁷⁵ KOČEVAR (2017) i. m. 29.: „Noch bevor Ferdinand aus Regensburg zurück nach Graz kam, starb am 29. April 1608 seine geliebte Mutter Maria Anna. Die Trauer um die verstorbene Erzherzogin dauerte am innerösterreichischen Hof eine lange Zeit. Auch bei der Hochzeit von Ferdinands Schwester Maria Magdalena mit dem Großherzog von Toskana Cosimo II., die am 14. September 1608 in Graz stattfand, trugen alle Hochzeitsgäste Trauerkleider.”

⁷⁶ Alejandra FRANGANILLO ÁLVAREZ: Intereses dinásticos y vínculos familiares. La red epistolar transnacional de la gran duquesa María Magdalena de Austria (1608–1631). In: GARCÍA GARCÍA–KELLER–SOMMER–MATHIS (coord.) i. m. 173–199.